

Motion till riksdagen 2005/06:Ju478

av Peter Althin m.fl. (kd)

Unga brottslingar

Motionen delad mellan flera utskott

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Förslag till riksdagsbeslut	2
Inledning	4
”Tidigare, tydligare, tuffare”	5
De minderåriga lagöverträdarna	6
Unga lagöverträdare över 15 år	6
Kritik mot socialtjänsten	7
Sluten ungdomsvård.....	8
Påföljderna för de unga brottslingarna måste ses över	9
Ungdoms- och jourdomstolar.....	9
Medling och familjerådslag.....	10
Avskaffa det solidariska skadeståndsansvaret.....	10

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om snabb åtgärdshantering för unga lagöverträdare.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att alla brott skall utredas, även om gärningsmannen inte är straffmyndig.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skolans, de sociala myndigheternas och polisens skyldighet att ha upparbetade rutiner för att informera föräldrar om ett barn misstänks för brott.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att föräldrar skall vara med vid förhör av barn samt att fler polisförhör skall ske i hemmen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att föräldrars skadeståndsansvar skall skärpas.¹
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en översyn av insatserna mot minderåriga lagöverträdare.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att föräldrar till barn under 18 år skall infinna sig i rätten samt ha rätt till ersättning för detta.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att socialförvaltningarna uppmärksammas på konsekvensen av att unga lagöverträdare kan få felaktig påföljd om inte en vårdplan upprättas.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fler platser för LVU- och LSU-vård av unga brottslingar.²
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om platsgaranti och drogfrihet vid, samt kvalitetssäkring av, ungdomshemmen.²
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett eventuellt avskaffande av påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om påföljden ungdomstjänst.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning av ansvaret för verkställighet för ungdomars påföljd.²
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om inrättande av ungdoms- och jourdomstolar.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett enklare förfarande vid snatterimål.
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om medling för unga lagöverträdare.

Fel! Okänt namn på

17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avskaffa det solidariska skadeståndsansvaret för unga brottslingar.¹

¹Yrkandena 5 och 17 hänvisade till LU.

²Yrkandena 9, 10 och 13 hänvisade till SoU.

Fel! Okänt namn på

Inledning

Normöverföring från vuxna till barn är en förutsättning för spridandet av grundläggande värderingar. Det största ansvaret för denna normbildning ligger hos familjen och andra vuxna som är samhällets bästa brottsförebyggande resurs. Familjepolitikens roll är att få till stånd trygga familjer med möjlighet att styra sin vardag. Det är ofta i skolan som konflikterna under uppväxtåren ställs på sin spets. Barnen måste i skolan få lära sig att grundläggande normer upprätthålls och gäller för alla. Om detta inte fungerar måste samhället gripa in och tidigt och tydligt göra klart vilka regler som gäller, samtidigt som insatser görs för att stärka familjens förmåga att bidra med normöverföring och uppfostran, exempelvis genom familjerådslag. Att barnomsorgen, skolan, föreningslivet och socialtjänsten spelar en stor roll är uppenbart.

Forskning visar att det finns samband mellan kriminalitet och neuropsykiatriska funktionshinder. Kristdemokraterna anser att detta samband ska uppmärksammas. I särskild motion tas detta upp.

Kriminalitet och drogmissbruk har ett tydligt samband. Idag är det svårt att ge ett barn under 15 år tidig hjälp när det finns misstanke om narkotikamissbruk. En stödinsats från samhället försvåras av de gällande reglerna om förbud mot kroppsbesiktning. Urin- och blodprovstagning får inte göras och därmed kan inga åtgärder vidtas förrän missbruket är uppenbart. Följden blir att socialtjänsten kopplas in först när narkotikamissbruket har pågått under en längre tid. Den personliga integriteten ska värnas, men inte till priset av mänskligt lidande. De bestämmelser som reglerar tvångsmedelsanvändningen mot barn är alltför restriktiva. Provtagning på ungdomar under 15 år bör därför bli tillåtet vid allvarlig misstanke om narkotikamissbruk. I särskild motion tas brottsförebyggande arbete upp.

Kristdemokraterna anser att samhället måste reagera på ungdomars brottslighet tidigare än vad som är fallet idag. Tidigare ingripanden och snabbare behandling och rehabilitering är nödvändig. I många fall väntar socialtjänsten för länge innan de hjälper de barn som hamnat snett, vilket kan ha både ekonomiska och ideologiska orsaker. Socialtjänsten vill göra så få omhändertaganden som möjligt och arbetar i det längsta för öppna vårdformer. Tyvärr är det inte alltid det bästa alternativet.

Det är också av stor vikt att handläggningen hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden sker så snabbt som möjligt när det är fråga om unga lagöverträdare. Särskilda bestämmelser om handläggningen hos polis, åklagare och domstol i mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år finns i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Den påföljd som ådöms ska vara både preventiv och rehabiliterande, det vill säga att påföljden ska vara avskräckande samtidigt som den verkar för att den unge inte återgår i brottslighet. Ett återkommande kriminalpolitiskt debattämne är vilken påföljd som ska ådömas när en ung person har befunnits skyldig till ett brott. I brottsbalken särbehandlas barn och unga under 21 år vid påföljdsbestämningen och har brottet begåtts innan den tilltalade fyllt 18 år är särbehandling särskilt påtaglig. Har brottet begåtts av den som inte har fyllt 15 år får påföljd inte ådömas.

Den 20 december 2004 överlämnade ungdomsbrottsutredningen sitt betänkande *Ingripanden mot unga lagöverträdare* (SOU 2004:122) till justitieministern.

”Tidigare, tydligare, tuffare”

Kristdemokraterna har tillsammans med de tre andra borgerliga riksdagspartierna kommit fram till förslag för att bekämpa ungdomsbrottsligheten inom ramen för Allians för Sverige. Förslagen presenterades i rapporten *Tidigare, tydligare, tuffare* i augusti 2005. Förslagen beträffande unga brottslingar är bland annat följande:

- Skolan, de sociala myndigheterna och polisen ska vara skyldiga att ha upparbetade rutiner för att informera föräldrarna om barn och unga misstänks för brott.
- Föräldrar ska vara med när barn och ungdomar förhörs av polis. Fler polisförhör bör genomföras i hemmen.
- Föräldrar till barn under 18 år ska, oavsett om barnet är tilltalad, målsägande eller vittne, ha rätt till ersättning för sin inställelse i rätten.
- Föräldrar till barn under 18 år ska infinna sig i domstolen när barnet är aktör i en rättsprocess. Detta bör vara sanktionerat med exempelvis vite.
- Alla brott ska utredas, även om gärningsmannen är under 15 år.
- Skärp föräldrarnas skadeståndsansvar.
- Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten kan behöva avskaffas.
- Det bör noga övervägas om ansvaret för verkställigheten för ungdomars påföljd ska överföras till kriminalvården genom konsekvensprogram i frivårdens regi.
- Påföljden ungdomstjänst ska bli en självständig påföljd för unga lagöverträdare och ligga under kriminalvårdens ansvar.
- Ungdomstjänst ska kombineras med påverkansinsatser, exempelvis konsekvensprogram.
- Efter avslutad ungdomstjänst ska den unges arbetsinsatser utvärderas tillsammans med föräldrarna.
- Inför platsgaranti på ungdomshemmen.
- Kvalitetssäkra ungdomshemmen.
- Ungdomshemmen måste vara drogfria. Tillämpa möjligheterna att använda drogtester på ungdomshemmen.
- Det bör noga övervägas att överföra ansvaret för dem som dömts till slutet ungdomsvård till kriminalvården.
- Medling bör alltid bli aktuell för unga lagöverträdare.
- Alla kommuner bör bli skyldiga att erbjuda medling.
- Avskaffa det solidariska skadeståndsansvaret för unga lagöverträdare.

Fel! Okänt namn på

De minderåriga lagöverträdarna

Forskningen på området barns och ungas brottslighet inriktar sig främst på dem som är straffmyndiga, över 15 år, men det finns barn som börjar begå brott i mycket unga år. I många fall har femtonåringar redan utvecklat en vanebrottslighet. Det är inte heller ovanligt att barn under 15 år utnyttjas av äldre kriminella till att medverka när brott begås. På så vis kan brottet skyllas på den minderårige, som ändå inte kan straffas för brottet.

Stöldbrotten utgör nästan hälften av samtliga brott som minderåriga registreras för och av dessa utgörs tre fjärdedelar av stöld och snatteri i butiker och varuhus. Skadegörelse är också ett vanligt brott bland minderåriga.

Eftersom barn under 15 år inte är straffmyndiga finns det inga straffprocessuella skäl att utreda ett brott som begåtts av ett minderårigt barn och någon förundersökning ska inte inledas. Det finns dock vissa möjligheter, enligt 31 § LUL, för polis eller åklagare att inleda en utredning av ett brott som begåtts av en minderårig. Så får ske om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge, om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet, om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum. Har barnet inte fyllt 12 år får en utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl. I de flesta fall läggs dock de minderårigas brott till handlingarna. Kristdemokraterna anser att alla brott ska utredas, även om gärningsmannen är under 15 år. Detta ska ges regeringen till känna.

Högre krav måste ställas på föräldrarna till barn som begår brott. Föräldrarna måste vara delaktiga och skolan, de sociala myndigheterna och polisen ska vara skyldiga att ha utarbetade rutiner för att informera föräldrarna om barn misstänks för brott. Föräldrarna ska också vara närvarande när barn och ungdomar förhöras av polis och fler polisförhör ska genomföras i hemmet. Föräldrarnas skadeståndsansvar ska också skärpas. Motivet till en sådan förändring skulle vara att tydligt peka på att föräldrarna har ett ansvar för vad barnen gör och var de befinner sig. Om barnen orsakar skador ska kostnaderna inte lasta brottsoffer, näringsidkare och försäkringsbolag.

Vidare måste insatserna mot minderåriga lagöverträdare snarast ses över. Det är möjligt att bryta ett barns brottsliga bana, men då krävs engagemang och adekvata insatser.

Unga lagöverträdare över 15 år

Vad gäller barn och unga i åldrarna 15 till 20 år finns betydligt mer information att tillgå, även om kriminalstatistik inte beskriver den faktiska brottsligheten. Det står dock klart att ungdomar som grupp betraktad är mycket brottsaktiva. Enligt statistiken begår de lägsta åldersgrupperna flest brott per individ. Brottsförebyggande rådets statistik visar att lite drygt 20 % av dem som lagfördes för brott år 2004 var barn och ungdomar i 15–20-årsåldern. Det

vanligaste brottet personer tillhörande den nämnda åldersgruppen lagfördes för 2004 var snatteri. Vidare var stöldbrott, misshandelsbrott, olovlig körning och ringa narkotikabrott vanliga brottstyper. Rån är ett utpräglat ungdomsbrott. 56 % av dem som lagfördes för rån 2004 var mellan 15 och 20 år gamla.

En stor majoritet av de unga lagöverträdarna är pojkar, även om flickor i självrapporterande undersökningar uppger att de gör sig skyldiga till brott i större utsträckning än vad lagföringarna visar. Pojkar och flickor begår också olika sorters brott. En tendens är dock att flickornas andel av brottsligheten ökar något.

Kristdemokraterna anser att det bör införas särskilda ungdomsrotlar som skyndsamt utreder brott där ungdomar är inblandade. Om detta finns mer att läsa i vår åklagarmotion.

Även för unga brottslingar som är över 15 år är föräldrarnas engagemang oerhört viktigt. Föräldrar till barn under 18 år ska, oavsett om barnet är tilltalat, målsägande eller vittne, ha rätt till ersättning för sin inställelse i rätten. Föräldrar till barn under 18 år ska infinna sig i domstolen när barnet är aktör i en rättsprocess. Detta bör vara sanktionerat med exempelvis vite.

Kritik mot socialtjänsten

Under de senaste åren har det framkommit att det nuvarande omhändertagandet av unga lagöverträdare inom socialtjänsten har stora brister. Särskilt bekymmersamt är att socialtjänsten uppenbarligen inte har den kunskap om den straffrättsliga regleringen som behövs för att förstå vikten av att vårdplaner upprättas. Detta kan leda till att vården får en mindre lämplig utformning. Än värre är att bristen på vårdplan och därmed vårdbedömning kan medföra att den unge inte döms till en adekvat påföljd. Detta ska socialförvaltningarna uppmärksammas på. Socialtjänstens insatser för lagöverträdare under 15 år måste snarast ses över och förbättras.

I *Social tillsyn 2004 – Resultat av länsstyrelsernas tillsyn* beskrivs flera länsstyrelser brister i kommunernas hantering av anmälningar och hur utredningar som avser barn och ungdomar genomförs. Bristerna handlar bl.a. om att anmälningar inte behandlas, eller att det tar lång tid innan en förhandsbedömning görs, att det tar lång tid innan utredningar kommer igång, att handläggningstiderna är för långa, att alltför få anmälningar leder till att utredningar görs, samt att utredningar är bristfälliga.

Polisen är i många fall starkt kritisk till socialtjänsten och att unga fortsätter sin brottsliga bana utan att socialtjänsten griper in. Vissa menar att kommunerna låter ungdomarna fortsätta begå brott i väntan på att en eventuell dom enligt 31 kap. 1 a § brottsbalken, alltså slutna ungdomsvård, ska falla. Domen verkställs då enligt lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU). Betalningsansvaret övergår i sådana fall från kommunen till staten. Statistik från Statens institutionsstyrelse (SiS) visar att det stora flertalet av de som frigavs från slutna ungdomsvård frigavs till föräldrahemmet,

Fel! Okänt namn på

eget boende eller till en familjemedlem. Detta trots att det tydligt framgår i förarbetena till LSU att de unga ska beredas fortsatt vård enligt LVU efter verkställigheten.

Många unga på institutioner vill inte återvända till friheten. På ungdomshemmet har de äntligen mött någon som bryr sig, som sätter gränser och som har tid att lyssna. De här ungdomarna vet alltför väl vad en hemkomst innebär. De är i stort behov av stöd och kontinuitet och detta måste ges under en längre tid även efter frigivning. Även här är socialtjänstens ansvar stort.

Sluten ungdomsvård

Reglerna om sluten ungdomsvård i 31 kap. 1 § brottsbalken och LSU trädde i kraft i januari 1999. Personer under 18 år ska i första hand dömas till sådan vård i stället för till fängelse. Sluten ungdomsvård innebär ett kännbart straff, samtidigt som ungdomarna hålls borta från den destruktiva fängelsemiljön. Domstolen kan döma till påföljden i lägst 14 dagar och högst fyra år. På de flesta ungdomshem vårdas ungdomarna enligt ett miljöterapeutiskt program, där de har fasta rutiner och är tvungna att göra något meningsfullt under sin tid där. Sluten ungdomsvård har under år 2004 dömts ut i 145 fall, i de flesta fall som påföljd för brottslighet med våldsinslag.

Kristdemokraterna påpekade redan i sin budgetmotion 1999 att regeringen måste avsätta ytterligare resurser för att tillgodose behovet av fler platser hos SiS. Under år 2001 byggdes det om och byggdes till, vilket var bra men otillräckligt. Det mest avgörande är dock att det finns resurser och kompetens att genomföra den behandling och vårdplan som är själva syftet med vården av den unge. Sluten ungdomsvård får aldrig innebära att den unge enbart förvaras på en institution en viss tid för att sedan släppas ut till ingenting och på så vis omedelbart riskerar att återfalla i brott. Tyvärr berättar många SiS-hem om begränsade resurser, tuffare arbetsvillkor, tuffare klientel och sämre kontakter med socialtjänsten. På många SiS-hem kan man påvisa goda resultat, särskilt bland unga som spenderat en längre tid där, men resurserna är begränsade och personalen går på knäna.

Det måste införas en platsgaranti på och kvalitetssäkring av ungdomshemmen. Ungdomshemmen måste vara drogfria och möjligheterna att använda drogtestar på ungdomshemmen ska tillämpas.

Det bör övervägas om ansvaret för dem som döms till sluten ungdomsvård ska flyttas till kriminalvården. SiS skulle dock fortsätta att ansvara för dem som har omhändertagits enligt LVU. Detta skulle leda till en större enhetlighet i behandlingen. Med dagens ordning ger en dom om sluten ungdomsvård förtur, vilket leder till att unga får vänta på sin LVU-placering. Dessutom är sammanblandningen av ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård med unga som tvångsomhändertagits enligt LVU hårt kritiserad.

Påföljderna för de unga brottslingarna måste ses över

Påföljder för unga måste ses över. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten kan behöva avskaffas och det bör noga övervägas om ansvaret för verkställigheten för ungdomars påföljd ska överföras till kriminalvården genom konsekvensprogram i frivårdens regi. Detta för att socialtjänsten i fortsättningen inte ska ha de problem med dubbla roller som den har idag. Socialtjänsten ska idag både hjälpa och verkställa ett utdömt straff. Det borde därför övervägas att låta socialtjänsten inrikta sig på sitt stödjande arbete. Ansvaret för verkställande av straffet skulle då kunna överföras till kriminalvården. Större likhet inför lagen skulle uppnås om ansvaret för verkställandet överfördes från en kommunal till en statlig utförare.

Kristdemokraterna anser att påföljden ungdomstjänst ska bli en självständig påföljd för unga lagöverträdare och ligga under kriminalvårdens ansvar. Ungdomstjänst ska kombineras med påverkansinsatser, exempelvis konsekvensprogram. Efter avslutad ungdomstjänst ska den unges arbetsinsatser utvärderas tillsammans med föräldrarna.

Ungdoms- och jourdomstolar

Kristdemokraterna poängterar vikten av snabba reaktioner från samhällets sida när det gäller ungdomsbrottslighet. För att förbättra förutsättningarna för en skyndsam handläggning av ungdomsmålen, utan att för den skull ge avkall på rättssäkerheten, ska särskilda ungdomsrotlar inrättas inom åklagarväsendet, liksom särskilda ungdoms- och jourdomstolar. De personer som arbetar vid dessa rotlar och domstolar måste också ha specialkompetens.

Från den 1 juli 2004 och två år framåt pågår försöksverksamheten Snabbspåret, som har till syfte att korta handläggningstiderna för s.k. mängdbrott. Försöket pågår hos polis och åklagare i Stockholm City samt i Stockholms tingsrätt. Kristdemokraterna anser inte att denna lösning är tillfyllest vad gäller barns och ungdomars brottslighet. Det vi vill åstadkomma är ett jourdomstolssystem specialanpassat för just unga lagöverträdare. I likhet med Barnombudsmannen anser vi att det rättsliga systemet inte är utformat utifrån barns och ungdomars förutsättningar. De rättssäkerhetsprinciper som etablerats ska givetvis följas även i förhållande till unga personer.

Mindre snatterimål handläggs idag av domstolar. Brottet erkänns ofta och leder till lägre dagsböter. Detta sker inför fullsatt domstol med domare, nämndemän och notarie, till stora kostnader för samhället. Beredningen för rättsväsendets utveckling la i betänkandet Snabbare lagföring 3 – Snatteribrott (SOU 2002:44) fram ett förslag om bl.a. förenklad lagföring i form av ordningsbot vid snatterimål. I en lagrådsremiss angående försöksverksamhet med förenklad handläggning av snatterimål från den 20 januari 2005 har man dock valt att inte föreslå att tillämpningsområdet för reglerna om föreläggande av

Fel! Okänt namn på

ordningsbot ska utvidgas. Kristdemokraterna förordar utredningens förslag med ordningsbot vid snatterimål.

Medling och familjerådslag

Medling handlar om att komma åt den obalans som råder mellan brottsling och brottsoffer. Genom medlingen ger man brottsoffret en möjlighet till upprättelse och gärningsmannen insikt om hur brottet har påverkat en medmänsklig. Mötet sker med en neutral medlare och ska ge konkreta resultat.

Kristdemokraterna anser att användningen av medling ska utvecklas och att det därför är viktigt med tydliga regler kring detta. Medling bör alltid bli aktuell för unga brottslingar och alla kommuner bör bli skyldiga att erbjuda medling.

Avskaffa det solidariska skadeståndsansvaret

Det solidariska skadeståndsansvaret för unga brottslingar bör avskaffas. Ett skadestånd får ofta långtgående konsekvenser för de unga och en person bör inte straffas för att medbrottslingarna inte gör rätt för sig. Mer om solidariskt skadeståndsansvar finns i särskild motion om skuldsatta barn.

Stockholm den 4 oktober 2005

Peter Althin (kd)

Olle Sandahl (kd)

Helena Höij (kd)

Yvonne Andersson (kd)

Ingvar Svensson (kd)

Tuve Skånberg (kd)

Ingemar Vänerlöv (kd)